

TÉRERŐ A KÖZMŰURALOM FOGSÁGÁBAN

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: ZÖLDI PÉTER

Közismert, hogy érzékszerveink folyamatos, tartós ingerlés hatására veszítenek érzékenységükből. Fizikai életterünk is folyamatos, egyhangú ingeradagokkal bombázza vizualitásunkat, a látottak szervesen beépülnek személyiségünkbe, normalitássá válnak, meghatározzák további gondolataink és tetteink kereteit

Elfordulva az egzotikus turisztacélpontoktól, túl az építészeti mérföldköveket jelentő műemlékeken, romantikus folyókanyarulatokon és madárfüttyös erdei tisztásokon, vajon milyen élettérben töltjük aktív, szemlélődő és alkotó időnk túlnyomó részét itt, Magyarországon? Milyen környezet alakul ki körülöttünk ma, a 21. század elején, ha nincs kéznél sem elődeink mívesen munkáló keze, sem az őstermészet mindent meggyógyító és elfedő burjánzása?

Átlagos magyarországi településen kezdjük expedíciónkat: kutakodásunk konkrét tárgya a miniket szolgáló, életünket (állítólag) komfortossá tévő elektromos hálózat. Munkánkhoz segítségül fogjuk hívni a településtervezés tudományát, és szükség esetén hivatkozunk majd építészeti felfogásra is. Ebben a társaságban remélhetőleg meghatározható, hogy mi is történik körülöttünk és miért. Kulcsfontosságú momentum az ezerszer látott jelenetekre való hirtelen, szűzi rácsodálkozás, az „aha-érzés”, mert ebből a helyzetből talán a remélt jobb jövő is kibontható. Mellesleg belátható, hogy messzi országokba tett utazásokkal összemérhető izgalmat találunk itthon is – ha van kedvünk az összefüggéseket boncolgatni és az út nagy részét fejben megtenni.

VÁROSKAPU-POZÍCIÓ VÁCOTT,
– acélszerkezet és pörgetettbeton
összhangjával, hírközléssel
és közvilágítással finoman
megtámogatva (balra)

**CSODASZARVAS
KÖZVILÁGÍTÁSSAL**
és térfigyelő rendszerrel
Kismaroson (jobbra)

Hasztalan rendezés

Az, hogy a magyarországi településkép jóvátehetően rendezetlen, nyílt titok. A figyelem, a rendmánia és a tettvágy elsősorban a magánterületekre irányul több-kevesebb sikerrel, kerítésen kívül viszont, a köz birtokában lévő területeken a kelleténél többször szabadul el a pokol. A közkeletű felfogás a rendezetlenségért általában az építészeti színvonalat teszi felelőssé, teljesen figyelmen kívül hagyva a tényt, hogy a mindent eluraló közműhálózatok és -építmények egyre dominánsabbá válnak a településképben, kívülállva mind az építésszabályozáson, mind az építészeti színvonaláról folyó diskurzuson. Eközben a települések látszólag erejükön felül próbálnak tenni a közterületek színvonalának emeléséért – gyakran nem látva a fától ez erdőt.

„A területen légvezeték nem létesíthető” – áll gyakran a rutinszöveg a szabályozási előírások megfelelő paragrafusánál. Ez azt jelenti, hogy a terv készítője már minimális figyelmet tanúsított az építésszabályozás területén kívül eső jelenségek iránt is – általában hiábavalóan. Az elektromos közművezetékek építésének engedélyezése ugyanis a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal (ízlelges-sük kicsit e név értelmetlenségét!) fennhatósága alatt működő Magyar Mérésügyi Műszaki Biztonsági Hivatalhoz (MMBH) mint elsőfokú építési hatósághoz tartozik. Könnyű belátni, hogy e hivatalnak nem az lesz az első dolga, hogy a tervezett (lég)vezeték kapcsán fellapozza az érintett Szabályozási Tervet, megvizsgálja, vajon az hogyan rendelkezik e fontos környezeti alkotóelemről. Elektromos és hírközlési vezeték tehát ott és olyan formában fognak létesülni, ahol és ahogyan azt a mindenkor beruházó fontosnak tartja. Kicsit környezetérzékenyebb beruházás esetén akár még az is előfordulhat, hogy földkábel épül ki...

FORGÁS: WWW.BAHNBILDER.DE

MAGASFESZÜLTSG
A 3 kV-os vasút villamosítási
rendszer a tartóelemek
összefogott megjelenése jellemzi
(Venezia-Santa Lucia-pályaudvar)

KÍSÉRT A MŰLT
Vác Duna-parti korzóján még láthatóak az 1920-as
évekből származó acél vezetékoszlopok. A városképi
feszültséget a kerítésekbe integrált lábzetek enyhítik.
Az ELMŰ számára láthatóan túl nagy volt a kísértés, hogy
az egyébként földkábelrel ellátott utcaszakasz kínálkozó
oszlopait igénybe vegye... (jobbra)

Közművekbe zárva

Ez azonban mellékszál, most nem a légvezetékektől, oszlopoktól, porcelánszigetelőktől lassan elhomályosuló égboltról elmélkedünk, sokkal inkább a jelenség térszervező erejét, az emberi életteret befolyásoló képességét vizsgáljuk. Érdekes megfigyelnéni, hogy az emberi tevékenységek zöme a bolygónk felszíne mentén abban a lehetővékony rétegben zajlik, melyet meghatároznak a kis- és közepfeszültségű energiatovábbítás és a közvilágítás 8–15 m magas vezetékai és oszlopai. Naivan remélhető lenne, hogy e hálózatok nagyfokú tervezettség, sallangmentes műszaki oldala szükségszerűen fegyelmezett telepítéssel is párosul, tehát alapvető elemeit alkotnák a rendezett tér-képnek – amelyet a városrendezők és az építészek elvárásként az egyéb nyomvonalas infrastruktúra-elemekre (utakra, vasutakra, csatornákra) is unos-untalan megfogalmaznak.

Belátható, hogy a mérnöki létesítmények által megvalósuló keretbefoglalások az első számú vizuális (és használati) támpontot jelentik az emberiség számára a véletlenszerű és szeszélyes természeti formák között, legyen szó akár a kínai nagy falról, forrásfogalásról, vagy egy vasúti felsővezeték-rendszerről. E hálózatok dominanciáját magyarázza, hogy a városi építészeti téralakítás általában az oldalirányú dimenziókat határozza meg, egy összetett közműhálózat viszont a tér minden irányában kiterjedve öleli körül életterünket.

Kézenfekvő példa lehet erre egy vasúti pályaudvar: a munkahelyként és részben fontos közösségi térként is szolgáló területet lefedő vezeték és tartószerkezetek a legbonyolultabb építészeti műnél is összetettebb és nagyobb méretű rendszert alkotnak, kivitelezésük viszont – kevés kivétellel – kívül áll az építészeti téralakítás igényességén.

Légvezeték- és oszlopország

Több évtizedes „Húzd meg – ereszd meg!” után túl vagyunk már azon, hogy azon rágódjunk, miért sötétítik el egünket a légvezetékek, vagy miért áll három oszlop 1 négyzetméteren. Fogadjuk el, hogy errefelé ez a dolgok rendje, optimális működés esetén a rendszer ezt képes produkálni. Ennek belátása után keressük meg azokat a pontokat, amelyeken még a rendszer szabályait elfogadva, annak alapvető felforgatása nélkül lehet beavatkozni, hogy a hálózatok hatékonyabban szervezhetőek életterünk. Némi történeti visszatekintéssel megtapasztalhatjuk, hogy az elektromosság és a telefónia tömeges alkalmazásának kezdeteitől Magyarország mindig is hagyományosan légvezeték- és oszlopország volt.

Ígazolják ezt a postahivatalok huzaltornyai, a vasútvonalak mentén néha több sorban húzódó távíróvezetékek, vagy akár a széles terpeszben álló, falusi közvilágítási faoszlopok, melyek olyan jóízűen hozzátartoztak a településképhez, akár a fényképész lencséjébe levett kalappal tekintő fekete-fehér emberek.

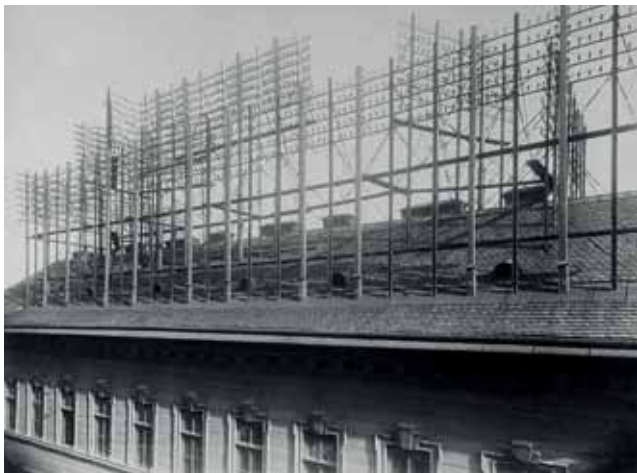
A rendezettségnek nem fokmérője, hogy valami a felszín alatt vagy fölött helyezkedik-e el. A jelen térbeli zűrzavara csak egy tudati káosz leképeződése, így ha most egy váratlan belátás hatására megpróbálnánk felszín alá söpörni vezetékhalózatunkat, valószínűleg ugyanazt a zűrzavart termel-

nék újra a felszín alatt – immár jóval nagyobb beépített értéket tönkretéve. Akinek volt már dolga úgynevezett „közműgenplánnal”, ismerheti a föld alatt uralkodó, kibogozhatatlanul kaotikus állapotokat, melyeket a rendszerrel mint integráns egészzel megbirkózni képtelen, felszínes takarítási törekvés és a folyamatos, a kialakult helyzet értékelése nélküli további fejlesztés („ráfejlesztés”) hozott létre.

A felszín alatt jelenleg uralkodó rendetlenséggel szemben a korabeli fotók rendezett, érthető felszíni hálózatokról szólnak, melyek a cél nagyságrendjével arányos társadalmi és anyagi erőfeszítések árán születtek, nemcsak működő hálózatokat, de markáns arculatot is teremtve!

Az eddigiekből úgy tűnhet, a településrendezés és a nyomvonalas létesítmények (utak, vasutak, csatornák, vezetékek) harca állandó. A vizuális kultúra szűk látókörű értelmezése már csak könnyű üledékként telepszik rá ezekre az alapproblémákra. Lehet vitatkozni egy épülethomlokzat arányossá-

FORRÁS: POSTAMÚZEUM

gáról, egy köztéri szobor mondanivalójáról, de csak azután, hogy a légvezetékek és oszlopok tengerében láthatóvá vált...

FORRÁS: WWW.FORTEPAN.HU

„Ráfejlesztések”

A közműfejlesztés drága és igénykvető műfaj. Az igények növekedésének megfelelően kell újra és újra bővíteni a hálózatot, sűríteni a hozzáférési pontok számát. Bizonyos teljesítményhatár és sűrűség felett logikusan a rendszer teljes cseréje, a bontás és az új követelményeknek megfelelő új rendszer kiépítése következne, ám ennek költségessége miatt csak a párhuzamosságok szaporítása a járt út. Közútfejlesztési hasonlat: hálózatracionalizálás helyett az elkerülő út elkerülő útja épül meg...

A közterületek láthatóan mindent elbírnak, a párhuzamosságok okozta konkrét pénzügyi pazarlás nem jelenik meg hiányként a társadalom zsebében. Egy áttört vasbeton oszlop ára – magasságtól függően – 100 000 és 300 000 Ft között mozog felállítás nélkül, ugyanez egy faoszlop esetében 45 000 Ft. Ámulhatunk, hogy életterünk tönkretétele milyen drágán történik!

VÁCOTT, FALTÓL FALIG ELKÉSZÜLT UTCA LÉGVÉZETÉKKEL

A pörgetettbeton oszlopok egyébként földkábel fogadására is alkalmasak lennének. A barna szín talán valami rejtett lelkiismeret-furdalás eredménye (jobbra)

HÍRKÖZLÉSI BERENDEZÉSEK ALAKÍTJÁK A VÁROSKÉPET

Huzaltornyok egy budapesti háztetűn az 1880-as években (balra)

VISSZAFOGOTT FUNKCIONALIZMUS

Közvilágítási és hírközlési hálózat Budaörsön 1950 körül (balra)

Az együttműködés hiánya

A közműépítésnél csupán az útépités drágább. A földutak szilárd burkolattal való kiépítése sárosporos országunkban népszerű, jó hívó szó, de az anyagi források az igényekhez képest elenyészőek. Ugyan milyen hivatalnak vagy politikusnak lenne tehát kedve ezt még tovább drágítani földkábelekre való átállással, az egyes ingatlanok rákötésének hercehurcájáról nem is beszélve?

Így épül meg az olcsó légvezetékek alatt akár a gyakran igényesnek szánt térközburkolat is, és konzerválódik egy szűk látókörű döntés következménye az örökkévalóságig. Egy hosszan kanyargó, megfelelő alépítménnyel ellátott aszfaltcsík egyik oldaláról a másikra a pár méteres út kényszerűen már csak a levegőben vezethet.

Aránytalan megoldások

A vezetékhalózatok egy faluvégi gyalogút megvilágításától kezdve egy település központi trafóházának ellátásáig nagyon sokféle igényt elégítenek ki. A szolgáltatók eszközparkjuk egységesítésében, egyszerűsítésében érdekelteként univerzális megoldásokat keresnek – és találnak. A sokféle igény számukra nagyon körmönfont fogalom, a saját műhelyben legyártott, rendszerbetonoszlop viszont nem az, hanem a gazdaságosság netovábbja.

Korábban a tömeggyártás nem volt rendszerintű tényező, az egyedi tárgyak közül alárendelt helyszínekre alárendelt, kiemelt helyekre kiemelten kezelt-formált tárgyak kerültek. A faoszlop – mint egyszerű, igénytelen, de helyenként arányos megoldás – visszaszorulásával így válik a rendszer egyik alárendelt kiszolgálóeleme a településkép domináns részévé.

VISZONYLAG ÁRTALMATLAN, nyugodt „folyópálya” Szokolya főutcáján. A 60-as évek óta változatlan arculatban csak a lámpafejek cserélődnek, és hírközlési kábel került az oszlopok derekára (jobbra lent)

Csomóponti helyzetek

Itt méretik meg, mit ért renden az úttervező és a közműtervező (valamint hogyan értelmezi mindezt az oszlopállító és keresztvas-bilincselő brigád). A „folyópálya” a rendszerek legkevésbé kritikus szakasza: a csövön folyik a víz, a szegélyek között áramlik a közúti forgalom, az elektronok a pozitív pólus felől a negatív felé mozognak. A probléma mindig az elágazásokban, keresztvezésekben, kapcsolódási pontoknál lép fel.

**SZOKOLYÁNAK MINT
ÚTIFALUNAK NINCS FŐTERE,
de a pékség előtti sűrű történések
mégis kiemelt jelentőséget
adnak e helynek (balra fent)**

**ÖSSZEHASONLÍTÁSUL:
így festene Szokolya a légezetékeknél
nem sokkal drágább földkábelekkel
és a megfizethetetlen odafigyeléssel
(jobbra fent)**

Nemcsak elágazásokat kell létesíteni, hanem hierarchikusan egymás alá- és fölérendelt alrendszereket is csatlakoztatni kell egymáshoz. Az elektromos rendszerek üzembiztonsági és életvédelmi előírásai egyértelműen utat mutatnak az ilyen helyzetekben, melyet – ellentétes irányú érdekek híján – bárhol: utcákon, tereken, kert végében maradéktalanul érvényesíteni lehet. E téren a rendtelenség növekedése az üzemi feszültség csökkenésével arányos: a magasfeszültségű rendszerek jórészt településeken kívüli elosztóállomásai még a magas szintű, precíz mérnöki munka építészeti is értékelhető csúcsteljesítményeit jelentik, a szétzilálódás

akkor kezdődik, amikor a közép- és alacsonyfeszültségű vezetékek megérkeznek lakókörnyezetünkbe, a fogyasztók közvetlen közelébe.

Az utcák és terek kéretlenül „berendeződnek”, sok esetben ezek térszervező erejét sem lehet megkérdőjelezni. Nélkülük fájóan üressé válnának településeink azon terei, amelyeknek most valamiféle központi szerepet tulajdonítunk mentális térképünkön – és nehezen tudatosodik, hogy tulajdonképpen csak az ott álló oszloptranszformátor miatt teszünk így. A térszervező erő tehát a csomópontokban maradéktalanul érvényesül, és ráüti bélyegét viselkedésünkre is.

FORRÁS: WWW.FORTEPAN.HU

KÜLÖNLEGES, KETTŐS TÁVÍRÓOSZLOPOK
A gondosan kaszált árokpart melletti oszlopokon a porcelánszigetelők tartóit láthatóan esztétikai igényrel tervezték meg, Dunakanyar, 1930-as évek (fent)

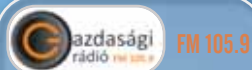
BIZARR EMLÉK
Elbontott táviróvezeték egykori csomópontja Csíkszentdomokoson. A helyi építőanyagok egyszerű harmóniája (jobbra)

Vizuális kultúra

Régi igazság, hogy amit engedünk, azt megteszik velünk. A közműszolgáltató nem egy rosszindulatú pusztító, mely akarataink ellenére alakítja életünket, hanem pusztán egy, a tapasztalható igények és érdekek közötti virtuális tér törvényszerűségeire optimalizált szereplő. További szereplők a közönyösök, a kényelmesek és azok a tanultak, akik késhegyre menő vitát folytatnak egy építészeti jel mineműségéről, miközben nem veszik észre, hogy a jelet a váratlanul eléje állított betonoszlop nemcsak teljesen más kontextusba helyezte, de ki is tartarta, elejét véve ezzel a további vitának. Addig fel sem fog tűnni, mekkora romboló, sorvasztó, min-

dennapi kár ér minket, amíg a vizuális kultúrát a maga szentségesen magas trónjáról le nem cibáljuk ide, legalább szemmagasságba. E törekvésben is segítenek a fotóarchívumok.

Az ott látható szerkezetek minden primitívségük dacára arról beszélnek, hogy az oszloptámasztást tervező és kivitelező, a porcelánszigetelők tartóvasán dolgozó kovács együttesen olyan részletgazdag tárgyat alkot meg, mely testközelből és a településkép felől egyaránt értelmezhető volt, formája évtizedeken át is tovább élt, ma pedig a rekvizitumgyűjtők célpontjává vált. Gondoljunk majd erre, ha a legközelebbi betonoszlop mellett próbálnánk elsurranni! ☺

CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR

A rádióban vendégünk a témáról:
ZÖLDI PÉTER

Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.afoldgomb.hu/radio